

Djelo o kasnoantičkoj povijesti hrvatskih zemalja

ROBERT MATIJAŠIĆ, *Povijest hrvatskih zemalja u kasnoj antici od Dioklecijana do Justinijana*, Leykam international, Zagreb, 2012., 267 str.

U izdanju Leykam internationala 2012. god. objavljena je knjiga *Povijest hrvatskih zemalja od Dioklecijana do Justinijana* autora Roberta Matijašića, koja je nastavak njegova djela iz 2009. god. u kojemu je obradio povijesna događanja do cara Dioklecijana.

Ovo djelo obuhvaća razdoblje od 285. god. do 565. god., s epilogom do početka 7. st. Pregled je izložen kronološki, u cjelinama koje obuhvaćaju glavne odrednice političke povijesti kasnog Rimskog Carstva: Dioklecijanova vladavina i njegove reforme, Konstantinova konsolidacija države i njegovi nasljednici do Teodozija I., kriza Carstva i propast zapadnog dijela, Ostrogotsko kraljevstvo i Justinijanova „rekonkvista“. Pregled povijesnih događaja teče kontinuirano, bez ponavljanja nekih dugotrajnih procesa i činjenica. Na kraju svakog poglavlja navedena je literatura koju je autor koristio. Najprije su navedena opća djela, a zatim tekstovi posvećeni pojedinim zemljopisnim ili tematskim cjelinama.

Područje hrvatskih zemalja se zbog svoga geopolitičkog položaja našlo u središtu političkih zbivanja između 4. i 7. st. Dalmacija i Panonija su bile spona između istočnoga i zapadnoga dijela Carstva i prošle su sva turbulentna događanja te su stoga važan dio njihove povijesti.

U uvodnom dijelu autor donosi kronološke odrednice svoga djela. Za početak obrade teme uzima datum 20. studenoga 284., to jest stupanje Diokla (latinizirao ime u Dioklecijan) na prijestolje, što je početak jednog novog doba u Rimskom Carstvu. Određivanje završetka kasne antike otvara veliki problem jer se u obzir može uzeti nekoliko ključnih godina, ali se autor opredijelio za 565. god. kada je Justinijana na bizantskom prijestolju naslijedio Justin II. Uz kronološke odrednice u uvodnom dijelu autor se pozabavio i pitanjem proučavanja kasnoantičke povijesti u historiografiji te donosi najvažnije izvore za proučavanje kasne antike hrvatskih zemalja.

U poglavlju *Dioklecijan i tetrarhija, 284.-324.* autor je obradio Dioklecijanovu vladavinu koja u povijesti Rimskog Carstva predstavlja ponovnu uspostavu političke, vojne i gospodarske stabilnosti poslije pola stoljeća krize. Dioklecijan je ostao zapamćen kao reformator, ali ga kršćanska historiografija pamti kao velikog progonitelja kršćana. Dioklecijan uvodi tetrarhiju kako bi što racionalnije uredio upravljanje Carstvom, ali i kako bi ustalio sustav nasljeđivanja prijestolja. Uvođenjem tetrarhije počele su i sustavne reforme države. Uveo je teritorijalni preustroj Carstva te je proveo niz reformi vezanih za monetarni, gospodarski, vojni i porezni sustav. Autor se u ovom poglavlju osvrnuo i na Dioklecijanovu politiku prema kršćanima gdje mu je jedan od najvažnijih izvora Laktancije, Dioklecijanov suvremenik. Ovo poglavlje završava Konstantinovim stupanjem na vlast te podrobno opisuje njegov obračun s ostalim suvladarima.

Konstantinovom vladavinom i njegovim nasljednicima do podjele Carstva bavi se treće poglavlje. Glavno obilježje njegove vladavine jest odnos prema kršćanstvu i provođenje reformi. Konstantinova politika prema kršćanstvu bila je vrlo jasna. Dajući im slobodu ispovijedanja, želio je iskoristiti i politički potencijal takve odluke koja se odnosila na već veliki broj ljudi. Ukratko, želio je iskoristiti Crkvu za snaženje svoje vlasti na cijelom području države, ali se vrlo brzo upleo u unutarcrkvene prijepore. Za njega su teološka pitanja imala i politički karakter jer se razjedinjenošću Crkve rušila i homogenost države. Proveo je niz reformi teritorijalnog (broj dijeceza povećao s 12 na 15), vojnog i monetarnog karaktera. O ponovnom uvođenju tetrarhije nije ni razmišljao jer je bila zamršena, nego je uveo dinastički sustav nasljeđivanja.

Drugu polovicu 4. st. obilježavaju seoba naroda i sve češće provale barbara u Carstvo pa se glavna politička događanja odvijaju na limesu. Vrijeme „iliričkih careva“ govori o važnosti kraja između Save i Dunava za povijest Rimskog Carstva. Provincija Panonije je u prvom planu i Sirmij doživljava svoj procvat jer su carevi često boravili u njemu i koristili ga kao svoje sjedište. Za razliku od Panonije, vrlo je malo poznatih podataka o događanjima u Dalmaciji stoga je i razvoj gradova, društva i gospodarstva dosta nepoznat.

Kraj 4. st. obilježava vladavina Teodozija I. koji je posljednji car jedinstvenog Rimskog Carstva. Naime, on je podijelio Carstvo na istočni i zapadni dio koji je ostavio na upravu svojim dvama sinovima. To s vremenom dovodi do sve većih razlika između tih dvaju dijelova Carstva te do sve češćih sukoba. Razdor unutar Carstva i sve češće probijanje limeša od strane barbarskih plemena (Vizigota, Ostrogota, Huna, Sveva...) doveli su do pada Zapadnog Rimskog Carstva 476. god. Tim se temama autor bavi u poglavlju *Od podjele carstva do pada Zapadnog Rimskog Carstva, 395.-476.*

U petom poglavlju *Odoakar i Ostrogoti, 476.-535.* autor obrađuje gotovo pola stoljeća ostrogotke vlasti u Dalmaciji. Donosi njezina glavna obilježja, odraz na svakodnevni život, crkvene prilike, razvoj crkvenog graditeljstva u gradovima, ali i u unutrašnjosti provincije Dalmacije. Nakon Nepotove smrti (zadnji legitimni vladar Zapadnog Rimskog Carstva koji je vladao iz Dalmacije do 480. god.) zavladao je Dalmacijom Odoakar. Za pretpostaviti je da se svakodnevni život u osnovi nije mijenjao, a desetljeće njegove vladavine nije ostavilo znatnijeg traga. Za razliku od Odoakareve vladavine, pola stoljeća ostrogotske vlasti pod Teodorikom ostavilo je veliki trag u historiografskim, materijalnim i duhovnim izvorima. Teodorikova politika svodila se na miran suživot i izbjegavanje sukoba oko životnih pitanja svakodnevice. To svojevrsno blagostanje traje sve do krize ostrogotske vlasti i smrti Teodorikove 526. god.

Iduće godine je za cara Istočnog Rimskog Carstva izabran Justinijan I. koji je poveo ponovno osvajanje dijelova Zapadnog Rimskog Carstva poznato kao i „rekonkvista“. Njegova namjera ratovanja protiv Ostrogota pomno je razrađena i glavni cilj joj je bio jačanje Bizanta iznutra i prema susjedima, a krajnji cilj je ponovno osvajanje nekadašnjih zemalja koje su činile Rimsko Carstvo. Pitanje položaja i važnosti provincije Dalmacije u bizantsko-ostrogotskom ratu autor obrađuje u posljednjem poglavlju *Justinijanovo doba, 535.-565.* Društvena i gospodarska povijest Istre, Dalmacije i Panonije u prvoj polovici 6. st. odražava zamršenu vojno-političku situaciju koja počinje stabilnom vladavinom Teodorika, traje tijekom rata između Ostrogota i Bizanta i završava dvama desetljećima stabilne Justinijanove vladavine.

Umjesto zaključka autor se opredijelio za *Epilog* u kojem opisuje razdoblje druge polovice 6. i početka 7. st. To je vrijeme kad je antička civilizacija na prostoru hrvatskih zemalja došla do svoga kraja. Njezino je naslijeđe predstavljalo poveznicu s ranim srednjim vijekom kad se na ove prostore naseljavaju Slaveni.

Na samom kraju knjige autor donosi popis kratica naziva i časopisa, prilog sa zemljopisnim kartama te kazalo s osobnim imenima i imenima mjesta.

O povijesti hrvatskih zemalja u kasnoj antici do sada nije napisana ni jedna cjelovita sinteza, no brojna su djela posvećena trima glavnim antičkim upravnim cjelinama: Dalmaciji, Panoniji i Istri u čiji su sastav ulazili dijelovi susjednih zemalja. Ovim djelom autor Robert Matijašić uvelike je približio i olakšao svladavanje jednog kompleksnog povijesnog razdoblja kao što je antičko.

ANA NOKOVIĆ